

Gyanmala Library

Free Coaching to All

ਯੂਨਿਟ - 4

Youtube(Sukhwinder Singh Shabadgar)

www.gyanmalalibrary.com

ਵਿਸ਼ਾ: ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸ (Community Information Service)

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਰਿਹਾਇਸ਼ (Housing), ਅਪੰਗਤਾ (Disability), ਘਰੇਲੂ ਵਿੱਤ (Household Finance), ਖੇਤੀਬਾੜੀ (Agriculture), ਵਿਆਹ (Marriage), ਰੋਜ਼ਗਾਰ (Employment) ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨਾਂ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਾਰਨ IFLA ਦੀ Section of Public Libraries ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ (Working Group) ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 1987 ਦੀ IFLA Conference, Brighton ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਚਾਰ ਪੜਾਅ ਇਹ ਸਨ:

- ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ (State-of-the-art) ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸਮੀਖਿਆ (Literature Review) ਕਰਨਾ।
- ਕੁਝ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਹੱਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਕੁਝ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਸੇਵਾਵਾਂ (Experimental Services) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ।
- ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ (Dissemination) ਕਰਨਾ।

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

(Types of Community Information Services)

- **Survival Information** — ਜੀਵਨ-ਨਿਰਵਾਹ/ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ
- **Citizen Action Information** — ਨਾਗਰਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
- **Local Information** — ਸਥਾਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ (Cultural), ਭੂਗੋਲਿਕ (Geographical), ਰਾਜਨੀਤਿਕ (Political), ਸਮਾਜਿਕ (Social) ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ (Economic) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੱਲ ਸੁਝਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਉਸ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਤੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੀਡੀਆ ਕੇਂਦਰਾਂ (Media Centres) ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, **Library Association, UK** ਨੇ 1977 ਵਿੱਚ **British Library** ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ **Community Information Project (CIP)** ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨਾ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ:

- **Citizens Advice Bureaux (CABx)**
- **Consumers Advice Centres (CACs)**
- **Housing Advice Centres (HACs)**
- **Neighbourhood Advice Centres (NACs)**
- **Legal Advice Centres**
- **Local Authority Information Centres**

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ (USA) ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ CIP ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ **Public Information Centers (PICs)** ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ:

- **Direct Service** — ਸਿੱਧੀ ਸੇਵਾ
- **Back-up** — ਸਹਾਇਕ ਸੇਵਾ
- **Self Help** — ਸਵੈ-ਸਹਾਇਤਾ

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਰੋਤ

(Community Information Sources)

ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ (Communication Channels) ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਨਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ:

- **Local Authority** — ਆਪਣੀ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਆਰਕਾਈਵਜ਼ (Archives), ਟੂਰਿਸਟ ਬਿਊਰੋਜ਼ (Tourist Bureaux), ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ (Operational Departments) ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਵਪਾਰ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ।
- **Voluntary Organizations** — ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ।
- **Specialist Organizations** — ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ (ਜਿਵੇਂ Housing, Law, Welfare Rights) ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸਮੂਹ (ਜਿਵੇਂ Disabled, Youth, Ethnic Groups) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੌਰਾਨ **Musib** ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜੋ ਜਨਤਾ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ ਹਨ:

- **Self/Personal Experience** — ਆਪਣਾ/ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ
- **Friends, Neighbours, Relatives** — ਦੋਸਤ, ਗੁਆਂਢੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
- **Family Members** — ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ
- **Fellow Professionals** — ਸਹਿਕਰਮੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ
- **Market/Shopkeeper** ਅਤੇ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ
- **Block/Panchayat Office** — ਬਲਾਕ/ਪੰਚਾਇਤ ਦਫ਼ਤਰ

- **Service Holders and Professionals** — ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ, ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ, ਅਧਿਆਪਕ ਆਦਿ।
 - **Others** — ਹੋਰ ਸਰੋਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਟੀ.ਵੀ., ਰੇਡੀਓ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
-

ਵਿਸ਼ਾ: ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ

(Reference Service)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ Reference Service ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ, ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੱਭ ਸਕੇ।”

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨਸ਼ਿਪ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ **ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ (Dr. S. R. Ranganathan)** ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੈਫਰੈਂਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ:

1. **Freshman** — ਨਵਾਂ ਪਾਠਕ
2. **General Reader** — ਆਮ ਪਾਠਕ
3. **Ordinary/Generalist Enquirer** — ਆਮ ਜਾਂ ਜਨਰਲਿਸਟ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
4. **Specialist Reader** — ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਨ ਪਾਠਕ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

- **Freshman** ਨੂੰ **Initiation** ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **General Reader** ਨੂੰ **General Help** ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **Ordinary/Generalist Enquirer** ਨੂੰ **Ready Reference Service** ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **Specialist Reader** ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ **Generalist Reader** ਨੂੰ **Long-Range Reference Service** ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Initiation ਅਤੇ General Help ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ (Psychology of Readers) ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Samuel Swett ਨੇ Reference Librarian ਦੇ ਚਾਰ ਕਾਰਜ ਦੱਸੇ:

- ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ।
- ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ।

- ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ।
- ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

(Theories of Reference Services)

James Wyer (1930) ਨੇ Reference Service ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਸ਼ਨ/ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ (Philosophies) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- Conservative
- Moderate
- Liberal

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Samuel Rothstein (1960) ਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ:

- Minimum
- Middling
- Maximum

ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ।

1. Conservative ਜਾਂ Minimum

Conservative ਜਾਂ Minimum Reference Service ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਅਣਜਾਣ ਜਾਂ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪਏ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਲਈ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

2. Moderate ਜਾਂ Middling

Moderate Reference Service ਕੇਵਲ ਹਦਾਇਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਤੱਥ ਆਦਿ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਖੋਜ ਅਤੇ ਤੱਥਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

3. Liberal ਜਾਂ Maximum

Liberal ਜਾਂ Maximum Reference Service ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਚਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ (Summary) ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (Analysis) ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ Special Libraries ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਕਾਰਜ

(Functions of Reference Services)

American Library Association (ALA) ਨੇ 1942 ਵਿੱਚ Reference Services ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ Job Analysis ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਜੋਂ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ। ALA ਨੇ Reference Service ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੇ ਕਾਰਜ ਦੱਸੇ:

1. Supervisory Function — ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਾਰਜ

ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤਾਂ (Facilities), Reference Section ਦਾ ਉਚਿਤ ਸੰਗਠਨ, Reference Materials ਦੀ ਚੋਣ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ (Clientele) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ Reference Sources ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

2. Instructional Function — ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਕਾਰਜ

Reference Librarian ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸਥਾਨ, Online Catalogues, ਆਨਲਾਈਨ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ Reference Sources ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ **Initiation ਜਾਂ Orientation Programme** ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. Informatory Function — ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ

ਇੱਕ **Reference and Information Desk** ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਡਿਵਾਈਸਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ। ਇੱਥੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Reference Librarian ਨੂੰ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ **Social Media Tools** ਸਮੇਤ ਆਧੁਨਿਕ ਡਿਜੀਟਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

4. Guidance Function — ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਾਰਜ

Reference Librarian ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

Reference Librarian ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

5. Bibliographic Function — ਗ੍ਰੰਥ-ਸੂਚੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਜ

Reference Section ਜਾਂ Department ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਸਾਨ ਖੋਜ ਲਈ **Bibliographies** ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Reference Librarian ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਨਤਮ ਸਾਹਿਤ (Latest Literature) ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਣ 'ਤੇ Bibliography ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

6. Appraisal Function — ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਰਜ

Reference Librarian Reference Work, Reference Services ਅਤੇ Reference Staff ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ Evaluation Programme ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

Appraisal ਦਾ ਉਦੇਸ਼ Collection ਅਤੇ Service ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Reference Librarian Reference Services ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- a) ਕੀ ਪਾਠਕ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ (Query) ਦਾ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?
- b) ਕੀ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਵਿਧੀ (Procedure/Process) ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?
- c) ਕੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?
- d) ਕੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ Reference Sources ਉਪਲਬਧ ਹਨ?

ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ Reference Questions ਦੇ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ Reference Service ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ (Effective) ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ (Efficient) ਹੈ।

ਰੰਗਨਾਥਨ ਦੀ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੀ ਵਰਗੀਕਰਨ

(Ranganathan's Classification of Reference Services)

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ (Queries) ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਿਭਾਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ **Ready Reference Service** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਜਿਸ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ **Long-Range Reference Service** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

American Library Association (ALA) ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ Direct Reference Service ਅਤੇ Indirect Reference Service ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

S. R. Ranganathan ਨੇ Reference Work ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪਾਂ/Facets ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

READY REFERENCE SERVICE

(ਤੁਰੰਤ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ Ready Reference Service ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੀ ਜਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਉਚਿਤ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰੋਤ ਵੱਲ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ Reference Books, Online Searches ਅਤੇ Offline/Online Catalogue Searches ਵਰਗੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Ready Reference Service ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਤੁਰੰਤ ਮਾਧਿਅਮਾਂ/ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 - ਜੋ ਸਧਾਰਨ (Simple) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
 - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ Reference Librarian ਦੇ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
 - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 5 ਮਿੰਟ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
-

Ready Reference Queries ਲਈ Reference Sources

Ready Reference Queries ਲਈ ਉਹ Reference Sources ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ Fact-Finding Sources ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- Dictionaries — ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼
- Directories/Handbooks — ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ/ਹੈਂਡਬੁੱਕ
- Census Reports — ਜਨਗਣਨਾ ਰਿਪੋਰਟਾਂ
- Year Books/Annuals — ਯੀਅਰ ਬੁੱਕਸ/ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

- Biographies — ਜੀਵਨੀਆਂ
- Gazetteers — ਗਜ਼ਟੀਅਰ
- Atlases — ਐਟਲਸ
- Encyclopaedias — ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼
- Specific Organizations ਦੀਆਂ Publications ਅਤੇ Websites — ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ
- Authentic Online Web-Based Sources — ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਆਨਲਾਈਨ ਵੈੱਬ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਰੋਤ
- Online Publishers' Sources, including Online Databases — ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਨਲਾਈਨ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

LONG-RANGE REFERENCE SERVICE

(ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ Long-Range Reference Service ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ Public Libraries ਅਤੇ Special Libraries ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰੈਫਰੈਂਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਠਕਾਂ (Special Readers) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ Reference Sources ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 5 ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੇਵਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਰੋਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੱਲ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜੇਕਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਖੋਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਤੱਕ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ Long-Range Reference Service ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ Ready Reference Service ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ Reference Librarian ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੱਭਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ Long-Range Reference Service ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

- Bibliographical Service — ਗ੍ਰੰਥ-ਸੂਚੀ ਸੇਵਾ
- Referral Service — ਰੈਫਰਲ/ਹਵਾਲਾ ਸੇਵਾ
- Translation Service — ਅਨੁਵਾਦ ਸੇਵਾ

LEVELS OF REFERENCE SERVICE

(ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਪੱਧਰ)

1. Ready Reference

- 5 ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮਾਂ
- ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ **Reference Collection** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਪਾਠਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਨਤੀਜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ **ਸਿੱਧਾ ਉੱਤਰ (Answer)** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਉੱਤਰ।
- ਤੱਥਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ (Factual Information) ਲੱਭਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ।
- Ready Reference Materials ਤੱਕ ਤੇਜ਼ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2. Long-Range Reference Service

- ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 5–30 ਮਿੰਟ।
- ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਨਤੀਜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **ਉੱਤਰ ਜਾਂ Referral** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਸਧਾਰਨ ਉੱਤਰ।
- ਵਧੇਰੇ ਉੱਨਤ ਜਾਂ Sophisticated Resources ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਪਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ।

3. Research

- ਇਹ **Labour-Intensive** ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਟਾਫ਼ **Secondary Research** ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਨਤੀਜਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਧਾ ਉੱਤਰ ਨਾ ਹੋ ਕੇ **Research Findings ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ (Explanation)** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਨੂੰ **Extended Reference Service** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- **Complex Question / Complex Answer**।
- ਕਈ ਸਰੋਤਾਂ (Many Sources) ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਵਿੱਚ **Analysis — ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ** ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

REFERRAL SERVICE

(ਰੈਫਰਲ ਸੇਵਾ)

Referral Service ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ Reference Service ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ (Information Seeker) ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ Agency ਜਾਂ Expert ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Referral Service ਨੂੰ Reference Service ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸਤਾਰ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। Information Seeker ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ Agency ਜਾਂ Expert ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

Referral Centre

Referral Centre ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਸਰੋਤਾਂ ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਦ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

National Referral Centre ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ Referral Centres ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ Referral Centre ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ, ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ Publications ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ।

ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ Specialized Referral Centres ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

- National Dairy Research Institute (NDRI) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ Dairy Research ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ Referral Centre ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- National Neuroscience Information Centre, ਜੋ National Institute of Mental Health and Neuro Sciences (NIMHANS) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, Mental Health ਅਤੇ Neurosciences ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ Referral Centre ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ Referral Centres ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸਾਡੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ।

E-REFERENCE SERVICES ਅਤੇ DIGITAL REFERENCE SERVICES

Janes, Carter ਅਤੇ Memmott ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, Digital Reference Service ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ Library Staff Member ਨੂੰ Electronic Means, ਜਿਵੇਂ Email, Chat, Web Forms ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ।

ਆਧੁਨਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਹੁਣ **Web Portals ਅਤੇ Web Pages** ਰਾਹੀਂ Campus ਅਤੇ Off-Campus ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ 24×7 Reference Services ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ।

Digital Reference Service ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ Internet Technology ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ **Virtual Environment** ਵਿੱਚ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆ (Interaction) ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।

Digital Reference Service ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ:

1. Asynchronous Digital Reference Service

ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ Reference Librarian ਦਾ ਉੱਤਰ **ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ (Real Time)** ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- Email
- Social Media Tools
- Web-Based Forms

ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ Patrons/Users ਆਪਣੇ Questions/Queries ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

2. Synchronous Digital Reference Service

ਇਸ ਵਿੱਚ Reference Librarian ਅਤੇ User ਵਿਚਕਾਰ **Real-Time Communication** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ:

- Chat
- Instant Messaging

ਵਰਗੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਰੰਤ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਡਲ

(Different Models/Avenues of Reference Services)

ਰੈਫਰੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮਾਡਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. Roving Reference — ਰੋਵਿੰਗ ਰੈਫਰੈਂਸ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਪਾਠਕ ਜਿੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੁੱਕ-ਸਟੈਕਸ (Stacks) ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

2. Outreach Reference — ਆਉਟਰੀਚ ਰੈਫਰੈਂਸ

ਇਸ ਵਿੱਚ Reference Librarian ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ/ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ Face-to-Face ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ (Community Events) ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨਾ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੌਕਾ ਹੈ।

3. Virtual Reference — ਵਰਚੁਅਲ ਰੈਫਰੈਂਸ

ਇਹ ਸੇਵਾ Phone, Text ਅਤੇ Chat ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। Mobile Technology ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਉਪਭੋਗਤਾ ਵੀ Library Reference Services ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੱਕ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ, ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ: ALERTING SERVICES

(ਅਲਰਟਿੰਗ ਸੇਵਾਵਾਂ)

Current Awareness Services (CAS)

Alerting Services ਨੂੰ Alert Services ਜਾਂ Current Awareness Services (CAS) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਜ਼ਾ ਖੋਜ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਅਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

CAS ਦੇ ਮੁੱਖ ਲਾਭ

- ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਵੀਨਤਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
- ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉਣਾ।
- ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ।

Current Awareness Service ਦੇ ਪੜਾਅ

(Steps in Current Awareness Service)

1. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਜਾਂ ਸਕੈਨਿੰਗ ਕਰਨਾ।
2. ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ।
3. ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ/Notification ਭੇਜਣਾ।

CAS ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ

(Categories and Types of CAS)

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ Current Awareness Services ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ:

1. CAS for All the Users

(ਸਾਰੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ CAS)

ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਾਰੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ/ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੂਚੀ।
- Bibliographies ਦੀ ਤਿਆਰੀ।
- Indexing ਅਤੇ Abstracting Services।
- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਰਨਲਾਂ ਦੀ Table of Contents (TOC)।
- ਆਦਿ।

ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ:

- Contents Pages of Journals — ਜਰਨਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਸੂਚੀ ਪੰਨੇ
- Library Bulletin — ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬੁਲੇਟਿਨ
- List of New Additions/Accession List — ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ/ਐਕਸੈਸ਼ਨ ਲਿਸਟ
- Newspaper Clippings — ਅਖਬਾਰੀ ਕਟਿੰਗਾਂ
- Routing of Periodicals — ਪੀਰੀਆਡਿਕਲਜ਼ ਦੀ ਰਾਊਟਿੰਗ

2. CAS for Homogeneous Group of Users

(ਸਮਾਨ ਰੁਚੀ ਵਾਲੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲਈ CAS)

ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਰੁਚੀ (Subject Interest) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- Telephone
- Conversation
- Email
- Routing of Journals

CAS ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ

(Methods and Techniques of Providing CAS)

1. Current Awareness Bulletin/List

ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ Documentation Centre ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ Primary Journals ਅਤੇ ਹੋਰ Current Information Sources ਨੂੰ ਸਕੈਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ Library Bulletin ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2. Routing of Journals

ਜਰਨਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਪਭੋਗਤਾ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਤੱਕ ਰਾਊਟ ਜਾਂ ਸਰਕੂਲੇਟ ਕਰਨਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ Special Libraries/Information Centres ਵਿੱਚ ਜਰਨਲਾਂ ਦੇ Bound Volumes ਸਰਕੂਲੇਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ Current Issues ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਊਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. Display

Display ਨੂੰ CAS ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਰੀਕਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ Book Jacket/Cover ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. Research in Progress Bulletin

ਇਹ ਬੁਲੇਟਿਨ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ Research Projects ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ Research Projects ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

5. Contents-by-Journal Service

ਇਹ ਸੇਵਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ Commercial Publishers ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ Library, Documentation Centre ਜਾਂ Commercial Publisher ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਰਨਲਾਂ ਦੇ Contents Pages ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

6. Newspaper Clipping Service

ਅਖ਼ਬਾਰ Current Information ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਤ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ Current Awareness Media ਹਨ।

ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ (Politics), ਸਿਹਤ (Health), ਖੇਡਾਂ (Sports), ਵਪਾਰ (Business) ਆਦਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

Computerised Current Awareness Services

ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ Current Awareness Services ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

Alerting Services, RSS Feeds ਅਤੇ Email

ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਨਵੇਂ ਜਰਨਲ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਸਕੈਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ Index Cards ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਰਜ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ Bibliography ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ Alerting Services/Current Awareness Services ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

Alerts ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਭੇਜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

- Publishers
- Article-Indexing Databases
- Third-Party Services ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ Databases Alerting Services ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪਭੋਗਤਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਨਵੀਂ Research ਨਾਲ ਅਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ Register/Subscribe ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Alerts Email Inbox ਜਾਂ RSS Feed ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Useful Websites/Tools

- Feedly RSS Reader
 - Google Alerts
 - FeedMyInbox
 - TicTOCs
-

SELECTIVE DISSEMINATION OF INFORMATION (SDI)

Selective Dissemination of Information (SDI), CAS ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜੋ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਨਵੀਨਤਮ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ **Personalized Information Service** ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ Information Needs ਵਾਲੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ **Computer-Assisted Service** ਹੈ।

SDI ਦੇ Components

(Components of SDI)

1. User Profile

User Profile ਵਿੱਚ Researcher ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ **Indexing Terms/Keywords** ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ—ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ Homogeneous Group ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ—ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ Information Needs ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

Information Requirement ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **Questionnaire** ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ **Machine-Readable Form** ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ User Profile ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. Document Profile/Database

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ **Bibliographical Record** ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ Information Needs ਅਤੇ Areas of Interest ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ:

- **In-House Database**, ਜਾਂ
- **Commercial Database**

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੇਹਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ Relative Advantages ਅਤੇ Disadvantages ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, Commercial Database ਦੀ Coverage ਅਤੇ Scope In-House Database ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

3. Matching User Profile with Document Profile

ਇਸ ਵਿੱਚ User Profile (UP) ਅਤੇ Document Profile (DP) ਦੀ Matching ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ DP ਦੀ Contents ਨੂੰ UP ਦੀਆਂ Information Needs ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ 100 ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ Manual Work ਦੀ ਬਜਾਏ Computer ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

4. Notification

Notification, User's Interest Profile ਅਤੇ Document Profile ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ Match 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ System ਵੱਲੋਂ Notification ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Notification ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

- Printout ਦੇ ਨਾਲ Covering Letter ਅਤੇ Feedback Form।
- Email ਰਾਹੀਂ।
- ਜੇਕਰ ਕਈ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ Request ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ **Bulletin Board Service** ਰਾਹੀਂ।

5. Feedback

ਉਪਭੋਗਤਾ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਧਾਰਤ **Feedback Form** ਰਾਹੀਂ SDI Provider ਨੂੰ Feedback ਦੇਵੇ।

ਉਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੇਜੇ ਗਏ Documents/Information:

- ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ Relevant ਹਨ,
- Relevant ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਹੀਂ,
- ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ Relevant ਨਹੀਂ ਹਨ।

6. Modification

ਜੇਕਰ ਉਪਭੋਗਤਾ Feedback Form ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤ Output ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ SDI Provider ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੇ Feedback ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ User Profile ਨੂੰ Modify ਕਰਦਾ ਹੈ।

DOCUMENT DELIVERY SERVICE (DDS)

(ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ)

Document Delivery Service (DDS) ਨੂੰ Document Supply Service ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੇਵਾ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ **ਮੂਲ (Original)** ਜਾਂ **ਉਸ ਦੀ Copy**, Print ਜਾਂ Electronic Form ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

Online Dictionary of Library and Information Science ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ DDS ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮੰਗ 'ਤੇ Published ਜਾਂ Unpublished Documents ਨੂੰ **Hardcopy**, **Microform** ਜਾਂ **Digital Format** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ Fee ਦੇ ਬਦਲੇ।

CAS, Indexing and Abstracting Services, Literature Search Services ਆਦਿ ਹੋਰ Information Services ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ Information Sources ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, DDS ਅਸਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

DOCUMENT SUPPLY CENTRES

(ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਪਲਾਈ ਕੇਂਦਰ)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ Document Supply Centres ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ National-Level Centres ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜੋ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ DDS ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ Document Supply Centres:

- **British Library Document Supply Service (BLDSS), U.K.**
- **National Library of Medicine, USA**
- **National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR), New Delhi, India**
- **Document Delivery Service of National Library of Australia**
- **Document Delivery Service of INFLIBNET, Ahmedabad, India**

Document Copy Supply Service of NISCAIR (DCSS)

NISCAIR (erstwhile INSDOC) ਮੰਗ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਰਨਲਾਂ ਦੇ Articles ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ Patents ਅਤੇ Standards ਦੀਆਂ Copies ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਸੇਵਾ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ **Decentralized Collection** 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ **National Science Library** ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

Requests Mail, Fax ਜਾਂ Email ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

NISCAIR ਦੀਆਂ DCSS Services

- Content, Abstracts and Photocopy Service (CAPS)
- NISCAIR Online Periodicals Repository (NOPR)
- National Knowledge Resource Consortium (NKRC of e-Resources)
- Walk-in-User Facility

ਮੌਜੂਦਾ Terminology Update: NISCAIR ਨੂੰ 2015 ਵਿੱਚ CSIR-NISCAIR ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 2021 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ CSIR-NISCAIR ਅਤੇ CSIR-NISTADS ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ CSIR-National Institute of Science Communication and Policy Research (CSIR-NIScPR) ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਟਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ NISCAIR ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ELECTRONIC DOCUMENT DELIVERY SYSTEMS (EDDS)

ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ Electronic Technology ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ Requests ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ Telecommunication Networks ਰਾਹੀਂ Documents ਨੂੰ Electronic ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Electronic Document Delivery Systems (EDDS) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ Technology ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ:

1. ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ Paper Copy ਨੂੰ Scan ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. Document Image ਨੂੰ Capture ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. ਇਸ ਨੂੰ Digital Format ਵਿੱਚ Store ਕਰਦੇ ਹਨ।
4. Digital Copy ਨੂੰ Email, Fax ਜਾਂ Ariel ਵਰਗੇ Document Delivery Software ਰਾਹੀਂ Requester ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ: MOBILE-BASED LIBRARY SERVICES AND TOOLS

MOBILE PHONES AND LIBRARY SERVICES

Mobile Phones ਅਤੇ Email ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ Library User Community ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ Handling ਅਤੇ Response ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ।

Mobile Phones ਦੀ ਵਰਤੋਂ Enquiry/Reference Desks 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰੇ Mobile Phones ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ Short Message Service (SMS) ਜਾਂ Text Facilities ਦੀ ਵਰਤੋਂ Academic Library Users ਵਿੱਚ:

- Upcoming Events
- New Arrivals

ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

MOBILE LIBRARY SERVICES

1. SMS Alert Service

Text Messaging ਰਾਹੀਂ Library Professionals ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ:

- New Book Notice
- Reserved Documents ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ
- Overdue Books ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ
- Library Circulars
- Subscribed E-Journals
- Library Timing ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ
- ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Events
- ਆਦਿ।

2. Instant Messaging (IM) for Reference Services

Mobile Devices ਦੀ ਵਰਤੋਂ Definitions, Meanings ਅਤੇ Digital Libraries ਅਤੇ Web ਤੋਂ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਰਗੇ **Quick Answers** ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

3. Suggest a Purchase

Librarian ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ Mobile Phones ਰਾਹੀਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਖਰੀਦਣ ਸੰਬੰਧੀ **Suggestions** ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਲ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆ ਕੇ Register ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ Requirement ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

4. Library Instructions and Virtual Tours

ਜਿਨ੍ਹਾਂ Library Users ਕੋਲ On-Site Workshops ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ Mobile Devices ਰਾਹੀਂ Library Tours ਅਤੇ Instructional Materials ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Audio/Virtual Tours ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ Staff ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਵੇਂ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ Library Orientation ਅਤੇ Services ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

5. In-House Search

Libraries ਅਤੇ Institutions ਆਪਣੇ Databases ਅਤੇ Resources ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਭੋਗਤਾ Search Terms ਦਰਜ ਕਰਕੇ Mobile Viewing ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ Results ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

6. Research Consultation and Instruction

ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ **User/Customer Support Service** ਹੈ। Research Scholars Mobile Phones ਰਾਹੀਂ Library Staff ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ Consultation ਅਤੇ Suggestions ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ Specific Definitions ਅਤੇ Information Content ਬਾਰੇ।

7. Journal Finder

Library Journal Finder ਰਾਹੀਂ Full-Text Journals, Magazines ਅਤੇ Newspapers ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਾਲ Print Collection ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ Titles ਦੇ Links ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, **American University Library** ਨੇ Mobile Phones ਰਾਹੀਂ Journals Search ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ।

8. News and Events

Mobile Services ਰਾਹੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

- Job Openings
- Scholarly Competitions
- Library Orientation Programmes
- Stock Verification
- Book Recall
- Special Topics 'ਤੇ Lectures
- Scholarly Work ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ News
- Awards ਆਦਿ।

9. Reference Service

Library Users Mobile Phones ਰਾਹੀਂ **Live Chat** ਅਤੇ **Texting** ਦੁਆਰਾ Librarians ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹਨ।

SMS ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਰਾਹੀਂ Reference Services ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਭੋਗਤਾ ਵੱਲੋਂ **Immediate Feedback** ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

10. New Title Preview

Mobile Gadgets ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਵੀਆਂ Acquired Documents ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ Form ਵਿੱਚ ਹੋਣ।

11. Wi-Fi Internet Access

Mobile Phones ਵਿੱਚ Mobile Internet Facilities ਉਪਲਬਧ ਹਨ। Libraries ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ **Wi-Fi Facility** ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। Wi-Fi ਰਾਹੀਂ Library Campus ਵਿੱਚ Users Electronic Publications ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

MOBILE LIBRARY WEBSITES

1. Adelphi University Libraries Mobile (AU2GO)

ਇਹ Library Hours, Library Staff Contact Information, Library Blog “biBLIOGraphy” ਦਾ Link ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. Albertsons Library, Boise State University

Simple Text Navigation ਰਾਹੀਂ Library ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ Contents ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ “Find in Our Building” Category ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ Call Number Locations ਅਤੇ Study Rooms ਅਤੇ Computers ਵਰਗੀਆਂ Popular Locations ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ Location ਨੂੰ Animated Floor Map ਨਾਲ Link ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

3. North Carolina State University (NCSU) Libraries

ਇਸ ਵਿੱਚ Room Reservations, Group Finder ਅਤੇ Webcams ਵਰਗੀਆਂ Categories ਲਈ Icons ਵਾਲਾ Interface ਸੀ।

ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ Library ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ Computers ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਸੀ।

4. PENNLibraries, University of Pennsylvania

ਇਸ ਵਿੱਚ Mobile Databases, Image Search, Library Video Clips ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ Mobile Users ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸੀ।

5. University of California Riverside Libraries

ਇਸ ਵਿੱਚ Research Guides, Library Workshops ਅਤੇ Library Social Media Profiles ਦੇ Links ਵਰਗੀਆਂ Categories ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

6. Virginia Tech University Libraries

ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ Layout ਰਾਹੀਂ:

- Library Hours
- Contact Information
- Catalogue Search
- Library Maps

ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

7. Encyclopedia Britannica Mobile

ਇਸ ਵਿੱਚ Search Box ਅਤੇ Suggested Searches ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। Results ਵਿੱਚ Full-Text Entries ਅਤੇ Enlargeable Images ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

8. MedlinePlus Mobile

ਇਹ U.S. National Library of Medicine ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ Mobile Resource ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ Specific Diseases, Conditions ਅਤੇ Wellness Issues ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ Prescription Drug Information, Medical Dictionary ਅਤੇ Current Health News ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

9. WorldCat Mobile

ਇਸ ਰਾਹੀਂ WorldCat Catalogue ਵਿੱਚ Books, Movies, Music, Games ਆਦਿ Search ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। Results ਵਿੱਚ Local Libraries ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ Items ਵੀ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

MOBILE OPAC

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ Mobile-Optimized Websites ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ OPACs (Online Public Access Catalogues) ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

New York Public Library ਦੀ Mobile Beta Site Mobile PAC ਨੂੰ Support ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ Users ਨੂੰ Library Locations ਅਤੇ Hours Browse ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਆਪਣੇ Catalogues ਨੂੰ Mobile Devices ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ Libraries ਨੂੰ Software Vendors ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ Mobile-Compatible WebOPAC ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

MOBILE LIBRARY INSTRUCTION

ਕੁਝ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ Mobile Platforms ਰਾਹੀਂ Library Instructional Materials ਅਤੇ Resources ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, East Carolina University ਦਾ “Research First Aid” Library Researchers ਲਈ Podcasts ਦੀ ਇੱਕ Series ਸੀ।

SMS NOTIFICATIONS

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ SMS ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- Items Available for Pickup ਦੀ Notification
- Due-Date Reminders
- Library Materials ਦੀ Availability

- Call Numbers ਅਤੇ Locations
- ਹੋਰ Library Notifications

ਕੁਝ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ “Text a Librarian” Services ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

MOBILE SITE DEVELOPMENT TOOLS

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਆਪਣੇ Mobile Sites ਖੁਦ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ Services Websites ਨੂੰ Mobile-Friendly Interface ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿੱਚ CSS (Cascading Style Sheets) ਜਾਂ Auto-Detect and Reformat (ADR) Software ਵਰਗੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਤਕਨੀਕ Website ਦੇ Controls ਅਤੇ Navigation ਨੂੰ ਉਸ Screen Size ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ Website ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

MOBILE DATABASES

PubMed for Handhelds National Library of Medicine ਲਈ ਇੱਕ Mobile Web Portal ਸੀ।

Mobile Computing Devices Mobile Network ਰਾਹੀਂ Data ਨੂੰ Store ਅਤੇ Share ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। Mobile Database ਉਹ Database ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ Mobile Device ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ Access ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

GEOLOCATION

(ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ)

Geolocation ਕਿਸੇ Object ਦੀ ਅਸਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ Geographic Location ਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ:

- Radar Source
- Mobile Phone
- Internet-Connected Computer Terminal

ਦੀ Geographic Location ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Geolocation ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦੇ **Latitude ਅਤੇ Longitude Coordinates** ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ Geolocation ਵਿੱਚ Geographic Coordinates ਦਾ ਇੱਕ Set ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ **Positioning Systems** ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ Coordinates ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਅਰਥਪੂਰਨ Location, ਜਿਵੇਂ **Street Address**, ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ Geolocation ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

WEB 2.0 ਅਤੇ WEB 3.0 — LIBRARY 2.0

Web 2.0

Web 2.0 ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 2004 ਵਿੱਚ **Tim O'Reilly ਅਤੇ Dale Dougherty** (O'Reilly Media) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

O'Reilly ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, **Web 2.0** Web ਨੂੰ ਇੱਕ Platform ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ Software Tools ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ **User Interaction, Participation ਅਤੇ Collaboration** ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ Social Tools ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- Blogs
- RSS (Really Simple Syndication)
- Instant Messaging
- Wiki
- Podcasting
- Social Networking
- Photo Sharing
- Social Bookmarking
- Tagging
- Mashups

Web 2.0 ਦਾ ਉਦੇਸ਼ **Read/Write Web** ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਜਿਹਾ Web ਜਿੱਥੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਮੱਗਰੀ ਪੜ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵੇਂ Web 2.0 ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਰਤੋਂ Business World ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

- Business 2.0
 - Chemistry 2.0
 - Psychology 2.0
 - Education 2.0
 - **Library 2.0**
-

Web 2.0 ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ Technologies

RSS — Really Simple Syndication

RSS (Really Simple Syndication) Web Feed Formats ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ Blog Entries, News Headlines, Audio ਅਤੇ Video ਵਰਗੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ Update ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ Standardized Format ਵਿੱਚ Publish ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

RSS ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **XML-based Files** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Computer ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ Website ਦੀ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ Update ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਪਭੋਗਤਾ ਦਾ RSS Feed Reader ਇਨ੍ਹਾਂ Files ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ Website ਦੀਆਂ Latest Updates ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ RSS Document ਨੂੰ **Feed, Web Feed ਜਾਂ Channel** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ Full ਜਾਂ Summarized Text ਅਤੇ Metadata, ਜਿਵੇਂ:

- Publishing Date
- Author's Name

ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

RDF Site Summary, RSS ਦਾ ਪਹਿਲਾ Version, **Dan Libby ਅਤੇ Ramanathan V. Guha** ਵੱਲੋਂ Netscape ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ **March 1999** ਵਿੱਚ **MyNetscape.com** Portal ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **RSS 0.9** ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਹੋਰ Web 2.0 Technologies

- Wikis
- **AJAX (Asynchronous JavaScript and XML)** — Server ਨਾਲ Data Exchange ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੂਰੇ Web Page ਨੂੰ Reload ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ Update ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ।
- Blogs ਅਤੇ Blogging
- Commentary ਅਤੇ Comments Functionality
- Personalization ਅਤੇ “My Profile” Features
- Personal Media, ਜਿਵੇਂ Podcasting ਅਤੇ MP3 Files
- Reviews ਅਤੇ User-Driven Ratings
- Instant Messaging
- Folksonomies, Tagging ਅਤੇ Tag Clouds
- Photo Sharing, ਜਿਵੇਂ Flickr
- Social Networking Software
- Open Access, Open Source ਅਤੇ Open Content

- **Social Bookmarking**, ਜਿਵੇਂ Delicious

Instant Messaging

ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ IM Platforms ਵਿੱਚ AIM ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜੋ 2017 ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। **Windows Live Messenger** ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Skype ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅੱਜ Instant Messaging ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ Dedicated Messaging Apps ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ Social Networking Platforms ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

LIBRARY 2.0

Library 2.0 ਸ਼ਬਦ **Michael Casey** ਵੱਲੋਂ Coin ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Library 2.0 ਦਾ ਅਰਥ Library Services ਅਤੇ Collections ਵਿੱਚ **Interactive, Collaborative ਅਤੇ Multimedia Web-Based Technologies** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ।

Library and Information Professional World ਵਿੱਚ Library 2.0 ਅਜਿਹੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਮ Consumer ਨਾਲੋਂ Information ਅਤੇ Technology ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Library 2.0 ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. User-Centric — ਉਪਭੋਗਤਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ

ਉਪਭੋਗਤਾ Library ਦੀ Web Presence, **OPAC (Online Public Access Catalogue)** ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ Content ਅਤੇ Services ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

2. Multi-Media Experience — ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਅਨੁਭਵ

Library 2.0 ਦੀਆਂ Collections ਅਤੇ Services ਵਿੱਚ:

- Video
- Audio

ਵਰਗੇ Multimedia Components ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

3. Socially Rich — ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰੱਥ

Library ਦੀ Web Presence ਵਿੱਚ Users ਦੀ ਆਪਣੀ Presence ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Users ਅਤੇ Librarians ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਦੇ:

- **Synchronous Methods** — ਜਿਵੇਂ Instant Messaging
- **Asynchronous Methods** — ਜਿਵੇਂ Wikis

ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

4. Communally Innovative — ਕਮਿਊਨਿਟੀ-ਆਧਾਰਿਤ ਨਵੀਨਤਾ

ਇਹ Library 2.0 ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ Library ਇੱਕ **Community Service** ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ Community ਬਦਲਦੀ ਹੈ, Libraries ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ Users ਨੂੰ ਵੀ Library Services ਅਤੇ Library ਦੀ Web Presence ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Librarians Library Resources ਨੂੰ Promote ਕਰਨ, Instructions ਦੇਣ ਅਤੇ Users ਨੂੰ Discussions ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ Blog Posts Publish ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੰਮ Online Catalogue ਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

INSTANT MESSENGER APPLICATIONS

ਕ੍ਰਮ	Application	Producer/Founder	ਸਾਲ/ਮਹੀਨਾ
1	Skype	Niklas Zennström ਅਤੇ Janus Friis	August 2003
2	WhatsApp	Jan Koum ਅਤੇ Brian Acton	January 2009
3	Kik Messenger	Kik Interactive	October 2010
4	Instagram	Kevin Systrom ਅਤੇ Mike Krieger	October 2010
5	WeChat	Allen Zhang	January 2011
6	eBuddy XMS	Paulo Taylor, Onno Bakker, Jan Joost Rub	March 2011
7	LINE	Naver Corporation	June 2011
8	Facebook Messenger	Facebook Inc.	August 2011
9	Snapchat	Evan Spiegel, Bobby Murphy, Reggie Brown	September 2011
10	iMessage	Apple Inc.	October 2011
11	Telegram	Pavel Durov, Nikolai Durov	August 2013
12	Discord	Jason Citron	May 2015

PODCASTS

Podcasts ਰੂਪ ਵਿੱਚ Radio Programmes ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ **Audio Files** ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Listener ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ Applications ਵਿੱਚ **iPodderX** ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ **August Trometer** ਅਤੇ **Ray Slakinski** ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Podcasting

Podcasting ਸ਼ਬਦ **Broadcasting** ਅਤੇ Apple Computer ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ MP3 Player **iPod** ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

Podcasting ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ Audio Event, Song, Speech ਜਾਂ Sounds ਦੇ Mix ਨੂੰ Capture ਕਰਕੇ ਉਸ Digital Sound Object ਨੂੰ Website ਜਾਂ Blog 'ਤੇ **RSS 2.0 Feed** ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ Publish ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

VODCASTING

VODcasting ਨੂੰ Video Podcasting ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਨੋਟਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ Vlogging ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

VOD ਦਾ ਅਰਥ **Video-on-Demand** ਹੈ।

VODcasting Podcasting ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ:

- Podcasting ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ **Audio Content** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- VODcasting ਵਿੱਚ **Video Content** ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Video Content ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ Computer, Laptop, Smartphone ਜਾਂ ਹੋਰ Video-Capable Devices 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ASK A LIBRARIAN

Ask a Librarian ਇੱਕ **Live Virtual Reference Service** ਹੈ, ਜੋ Florida State ਦੇ Residents ਨੂੰ Online Reference Assistance ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ **Florida Electronic Library** ਦੀ Official Service ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ **Tampa Bay Library Consortium (TBLC)** ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Ask a Librarian Virtual Reference Service ਨੂੰ 2003 ਵਿੱਚ Officially Activate ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

COLLABORATIVE SERVICES

Social Networks, Academic Social Networks, Social Tagging ਅਤੇ Social Bookmarking

SOCIAL NETWORKS

Social Media Interactive Computer-Mediated Technologies ਹਨ, ਜੋ Virtual Communities ਅਤੇ Networks ਰਾਹੀਂ:

- Information
- Ideas
- Career Interests
- Other Forms of Expression

ਦੀ Creation ਅਤੇ Sharing ਨੂੰ Facilitate ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

Social Media ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ Platforms

- Facebook
- YouTube
- WeChat
- Instagram
- QQ
- QZone
- Weibo
- Twitter/X
- Tumblr
- Telegram
- Reddit
- Baidu Tieba
- LinkedIn
- LINE
- Snapchat
- Pinterest
- Viber
- MeWe
- VK

Social Media ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ 1840s ਵਿੱਚ USA ਵਿੱਚ Telegraph ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ Connect ਕੀਤਾ।

PLATO System 1960 ਵਿੱਚ University of Illinois ਵਿੱਚ Launch ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Control Data Corporation ਵੱਲੋਂ Commercially Market ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ 1970s ਦੌਰਾਨ Social Interaction ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ Features ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ।

Six Degrees ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ Social Networking Sites ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ Registered Users ਲਈ:

- Profiles
- Friends Lists
- School Affiliations

ਵਰਗੀਆਂ Features ਸਨ।

ਇਸ ਨੂੰ **Andrew Weinreich** ਨੇ Create ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ 1997 ਵਿੱਚ Launch ਹੋਈ। ਇਹ 2001 ਤੱਕ ਚੱਲੀ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ SOCIAL NETWORKING SITES

- **Open Diary** — October 1998 — ODL Inc.
- **LiveJournal** — April 1999 — Brad Fitzpatrick
- **Ryze** — October 2001 — Adrian Scott
- **Friendster** — March 2002 — Jonathan Abrams
- **LinkedIn** — May 2003
- **Hi5** — June 2003
- **MySpace** — August 2003
- **Orkut** — January 2004
- **Facebook** — February 2004
- **Yahoo! 360°** — March 2005
- **Bebo** — July 2005
- **Twitter** — July 2006; ਇਸ 'ਤੇ Posts ਨੂੰ **Tweets** ਕਿਹਾ ਗਿਆ।
- **Tumblr** — February 2007
- **Google+** — July 2011

ਮੌਜੂਦਾ Update: LinkedIn ਦੀ Parent Company ਹੁਣ **Microsoft** ਹੈ। Google+ Consumer Social Network 2019 ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। Twitter ਨੂੰ 2023 ਤੋਂ X ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

EXAMPLES OF SOCIAL MEDIA

1. Multimedia

Photo-Sharing

- Flickr

Video-Sharing

- YouTube

Audio-Sharing

- Imeem

2. Entertainment

Virtual Worlds

- Second Life

Online Gaming

- World of Warcraft

3. News/Opinion

Social News

- Digg
- Reddit

Reviews

- Yelp
- Epinions

4. Communication

Microblogs

- Twitter/X
- Pownce

Events

- Evite

Social Networking Services

- Facebook
- LinkedIn
- MySpace

5. Social Networking Websites

- MySpace
- Facebook
- Hi5
- Orkut
- Bebo
- Friendster
- LinkedIn
- StudiVZ
- Xing

ACADEMIC SOCIAL NETWORKS

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ Science ਵਿੱਚ Blogs ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ Social Media ਵੀ Social Interaction ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ Scientific ਅਤੇ Academic Activities ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ **Academic Social Networks** ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ResearchGate
- Academia.edu
- Mendeley
- My Science Work
- Google Scholar

ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ Academic Social Networking Platforms ਨੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ResearchGate

ResearchGate ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2008 ਵਿੱਚ Physicians **Dr. Ijad Madisch, Dr. Sören Hofmayer** ਅਤੇ Computer Scientist **Horst Fickenscher** ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਇਹ Boston ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Berlin, Germany ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹ ਇੱਕ Academic Social Networking Website ਹੈ, ਜਿੱਥੇ Researchers:

- Journal Articles
- Conference Papers
- Posters
- Data
- Code

ਆਦਿ Upload ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ Conference Materials, ਜਿਵੇਂ Posters ਅਤੇ Slide Decks, ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ Online Databases ਵਿੱਚ Archive ਨਾ ਹੋਏ ਹੋਣ।

ResearchGate Users ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ Publications ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Analytics ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ Papers ਦੇ Reads ਆਦਿ।

Academia.edu

Academia.edu September 2008 ਵਿੱਚ Launch ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ **Richard Price** ਨੇ Create ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਦਾ Headquarters **San Francisco, USA** ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਇਹ Users ਨੂੰ:

- Personal Profile ਬਣਾਉਣ
- Papers Upload ਕਰਨ
- Feedback ਮੰਗਣ
- Researchers ਨੂੰ Follow ਕਰਨ
- Personal Messages ਭੇਜਣ
- Papers ਦੀ Analytics ਦੇਖਣ

ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

Users Facebook, Twitter, Yahoo ਅਤੇ Google ਤੋਂ Contacts Import ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ Colleagues ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Academia.edu Profiles ਹਨ।

GOOGLE SCHOLAR

Google Scholar ਨੂੰ Anurag Acharya ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ November 2004 ਵਿੱਚ Launch ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਇੱਕ Scholarly Search Engine ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ Academic Articles ਅਤੇ ਹੋਰ Scholarly Literature ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Users ਜੋ Personal Google Scholar Profile ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ Publications ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Citation Metrics ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ResearchGate, Academia.edu ਜਾਂ ਹੋਰ Platforms 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ Articles ਨੂੰ Google Scholar Profile ਨਾਲ Associate/Index ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ Readers ਨੂੰ Scholarly Work ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ Links ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

SOCIAL TAGGING

Social Tagging Systems Users ਨੂੰ Website ਦੀ Content ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ Organize ਕਰਨ ਲਈ Tags ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ Assign ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

Social Bookmarking Services ਵਿੱਚ Tags ਦੀ ਵਰਤੋਂ Bookmarks ਨੂੰ Organize ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Social Tags Internet Users ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ Platform 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ Keywords ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ:

- Object
- Concept
- Idea

ਨੂੰ Describe ਅਤੇ Categorize ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Social Tagging Tags ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ Tagged Resources ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ Group of Users ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ Tags ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ Retrieval ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ Users ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ।

FOLKSONOMY

Folksonomy ਸ਼ਬਦ **Thomas Vander Wal** ਨੇ 2004 ਵਿੱਚ Coin ਕੀਤਾ ਸੀ।

“Folksonomy” ਸ਼ਬਦ **Folk + Taxonomy** ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ Folksonomy ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ Taxonomy/Classification।

Folksonomy ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ Users Online Items 'ਤੇ **Public Tags** ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ Items ਖੁਦ ਜਾਂ ਹੋਰ Users ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੱਭ ਸਕਣ।

ਇਸ Practice ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- **Collaborative Tagging**
- **Social Classification**
- **Social Indexing**
- **Social Tagging**

Collaborative Tagging ਜਾਂ **Group Tagging** ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ Group of Users ਵੱਲੋਂ ਮਿਲ ਕੇ Tagging ਕਰਨਾ।

SOCIAL BOOKMARKING

Social Bookmarking Web Pages ਦੇ Bookmarks ਨੂੰ:

- Store
- Organize
- Search
- Manage

ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

Users ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਵਾਲੇ ਜਾਂ Share ਕਰਨ ਯੋਗ Web Pages ਦੇ Links ਨੂੰ Social Bookmarking Site 'ਤੇ Save ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ Bookmarks ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ Public ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ Site ਦੇ ਹੋਰ Members ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ Store ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

Social Bookmarking ਇੱਕ Online Service ਹੈ ਜੋ Users ਨੂੰ Web Documents ਦੇ Bookmarks ਨੂੰ:

- Add
- Annotate

- Edit
- Share

ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

Shared Online Bookmarks ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **April 1996** ਵਿੱਚ Launch ਹੋਈ **itList** ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ Public ਅਤੇ Private Bookmarks ਦੀਆਂ Features ਸਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ **WebTagger** ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 1997 ਵਿੱਚ NASA ਦੀ **Computational Sciences Division** ਦੀ ਇੱਕ Team ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

POPULAR SOCIAL BOOKMARKING WEBSITES

(ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੋਸ਼ਲ ਬੁੱਕਮਾਰਕਿੰਗ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ)

ਅਪਡੇਟ: ਹੇਠਾਂ ਮੂਲ ਨੋਟਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ Platform ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ Update ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1. Twitter / X

Twitter ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ March 2006 ਵਿੱਚ Jack Dorsey, Biz Stone, Noah Glass ਅਤੇ Evan Williams ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ San Francisco, USA ਵਿੱਚ ਸੀ। Twitter ਇੱਕ American **Microblogging** ਅਤੇ **Social Networking Service** ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ Users “Tweets” ਨਾਮਕ Messages Post ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ Interaction ਕਰਦੇ ਸਨ।

Registered Users Tweets ਨੂੰ:

- Post
- Like
- Retweet

ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਦਕਿ Unregistered Users ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ Tweets ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਮੌਜੂਦਾ Update: Twitter ਦਾ ਨਾਮ July 2023 ਤੋਂ X ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਇਸ ਨੂੰ X (formerly Twitter) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. Pinterest

Pinterest Inc. ਇੱਕ American Social Media ਅਤੇ Visual Discovery Platform ਹੈ, ਜੋ Web ਅਤੇ Mobile Applications ਰਾਹੀਂ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ Software System/Platform ਹੈ ਜੋ **World Wide Web** ਤੋਂ Images, GIFs ਅਤੇ Videos ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ Save, Organize ਅਤੇ Discover ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

Pinterest Marketing ਵਿੱਚ “**Show, Don’t Tell**” ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਇਸ Site ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ:

- **Ben Silbermann**
- **Paul Sciarra**
- **Evan Sharp**

ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ **January 2010** ਵਿੱਚ Launch ਹੋਈ।

3. StumbleUpon

StumbleUpon ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ Social Bookmarking Website ਸੀ।

Bookmark ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ Users ਉਸ Content ਬਾਰੇ ਵਾਧੂ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ Content ਦੀ Type ਅਤੇ Subject।

- **Founded:** 2001
- **Founded at:** Calgary, Canada
- **Headquarters:** San Francisco, California, USA
- **Founders:** Garrett Camp, Justin LaFrance ਅਤੇ Geoff Smith

Update: StumbleUpon Service ਨੂੰ **June 2018** ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ **Mix** Service ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ।

4. Delicious

Delicious, ਜਿਸ ਨੂੰ **del.icio.us** ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ Social Bookmarking Web Service ਸੀ।

ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ Web Bookmarks ਨੂੰ:

- Store
- Share
- Discover

ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

- **Founder:** Joshua Schachter
- **Launched:** September 2003

ਮੂਲ ਨੋਟਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ Owner **Pinboard** ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

5. Dribbble

Dribbble Digital Designers ਅਤੇ Creatives ਲਈ ਇੱਕ **Self-Promotion** ਅਤੇ **Social Networking Platform** ਹੈ।

ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- Design Portfolio
- Jobs and Recruiting
- Online Design Work Sharing

ਇਹ Designers ਲਈ ਆਪਣਾ Creative Work Online Share ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ Platforms ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

- **Creator:** Dan Cederholm
- **Headquarters:** ਕੋਈ ਪਰੰਪਰਾਗਤ Headquarters ਨਹੀਂ; ਕੰਪਨੀ Remote Model 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

6. Pocket

Pocket, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ **Read It Later** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, Internet ਤੋਂ Articles ਅਤੇ Videos ਨੂੰ Save ਕਰਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ/ਦੇਖਣ ਲਈ Reading List Manage ਕਰਨ ਵਾਲੀ Application ਅਤੇ Web Service ਸੀ।

ਇਸ ਨੂੰ **Mozilla Corporation** ਵੱਲੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

- **Launched:** August 2007

ਮੌਜੂਦਾ Update: Mozilla ਨੇ Pocket Service ਨੂੰ **July 2025** ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ Service **8 July 2025** ਨੂੰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੁਣ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ Service ਨਹੀਂ ਹੈ।

7. Digg

Digg ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਕਾਫ਼ੀ ਬਦਲਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ Reddit ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ User-Driven Platform ਸੀ, ਜਿੱਥੇ Site ਦੇ Users Front Page ਦੀ Content ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Front Page ਦੀ Curation Editors ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ।

Digg ਇੱਕ **News Aggregator** ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ Internet Audience ਲਈ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ Stories ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- Science
- Trending Political Issues
- Viral Internet Issues
- **Founded:** November 2004
- **Founders:** Kevin Rose ਅਤੇ Jay Adelson
- **Headquarters:** New York, USA

8. Reddit

Reddit ਇੱਕ American Social News Aggregation, Web Content Rating ਅਤੇ Discussion Platform ਹੈ।

Registered Members Site 'ਤੇ:

- Links
- Text Posts
- Images

ਆਦਿ Submit ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ Members ਇਨ੍ਹਾਂ Posts ਨੂੰ **Upvote** ਜਾਂ **Downvote** ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- **Founded:** 23 June 2005
- **Founders:** Steve Huffman, Alexis Ohanian ਅਤੇ Aaron Swartz
- **Headquarters:** San Francisco, California, USA

9. Slashdot

Slashdot User-Submitted News Stories ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Links ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ Technology News ਅਤੇ Discussion Platform ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Content ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

- Linux
- Computer Hardware
- Devices
- Games
- Cloud
- Mobile
- Storage
- Security
- Management
- Book Reviews
- ਆਦਿ।
- **Launched:** October 1997
- **Creators:** Jeff Bates ਅਤੇ Rob Malda

10. We Heart It

We Heart It ਇੱਕ Image-Based Social Network ਹੈ।

ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ Inspiration ਲਈ ਇੱਕ Online Home ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ Users ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ Organize ਅਤੇ Share ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

Users ਆਪਣੀਆਂ ਮਨਪਸੰਦ Images ਨੂੰ:

- Collect
- Share
- Organize into Collections

ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

- **Founded:** 2008
 - **Founder:** Fabio Giolito
 - **Headquarters:** San Francisco, USA
-

11. Scoop.it

Scoop.it Professionals, Businesses, Non-Profit Organizations ਅਤੇ Corporations ਲਈ Content Curation Platform ਹੈ।

ਇਹ Users ਨੂੰ Web Content ਨੂੰ Curate, Organize ਅਤੇ Share ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

- **Founded:** 2007
 - **Headquarters:** San Francisco, California, USA
 - **Key Person:** Marc Rougier
-

Social Bookmarking Platforms ਦਾ ਸੰਖੇਪ

No.	Website/Platform	ਮੁੱਖ ਕੰਮ
1	Twitter/X	Microblogging & Social Networking
2	Pinterest	Visual Discovery & Bookmarking
3	StumbleUpon	Web Discovery & Social Bookmarking
4	Delicious	Social Bookmarking
5	Dribbble	Design Work Sharing
6	Pocket	Save/Read Web Content
7	Digg	News Aggregation
8	Reddit	Social News & Discussion
9	Slashdot	Technology News & Discussion
10	We Heart It	Image Sharing & Collections
11	Scoop.it	Content Curation